

podinsp. dr Wojciech Achrem

Laboratorium Kryminalistyczne Komendy Wojewódzkiej Policji w Szczecinie

ORCID 0000-0001-6290-9840

dr hab. n. med. Ireneusz Sołtyszewski

Warszawski Uniwersytet Medyczny

ORCID 0000-0003-1128-8129

KOMPETENCJE BIEGLYCH Z ZAKRESU BADAŃ GENETYCZNYCH

Streszczenie

W polskim systemie prawnym instytucja biegłego została ustanowiona w celu zapewnienia należytego funkcjonowania organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości. Niemniej praktyka wymiaru sprawiedliwości pokazuje, iż brak kompetencji, doświadczenia, liberalne przepisy dotyczące wyboru biegłych, co więcej brak narzędzi do weryfikacji ich umiejętności to główne źródła problemów z biegłymi. Celem artykułu jest skatalogowanie kluczowych kompetencji jakie powinien posiadać biegły z zakresu genetyki sądowej w odniesieniu do aktualnie obowiązujących przepisów jak również projektu ustawy o biegłych sądowych. W końcowej części artykułu przedstawiono wnioski, które należy rozważyć podczas prac legislacyjnych nad przepisami normującymi działanie biegłych podczas postępowań prawnych.

Słowa kluczowe: biegły sądowy, kompetencje, etyka biegłego, akredytacja laboratorium opinia biegłego, ustawa o biegłych sądowych

Wprowadzenie

W polskim systemie prawnym instytucja biegłego sądowego została ustanowiona w celu zapewnienia należytego funkcjonowania organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości. Dzięki powołaniu osoby, która posiada wiedzę specjalną z danej dziedziny nauki, możliwe staje się wypełnianie przez organy procesowe ich ustawowych zadań¹.

Praktyka wymiaru sprawiedliwości pokazuje, iż brak kompetencji, doświadczenia, liberalne przepisy dotyczące wyboru biegłych, a co więcej, brak narzędzi do weryfikacji ich umiejętności, to główne źródła problemów z ekspertami powołanymi przez organy procesowe. W związku z powyższym zdarza się, że opinie nie spełniają warunków dopuszczalności naukowego środka dowodowego, a zatem nie mogą być

---

¹ T. Grzegorzczak, J. Tylman, *Polskie postępowanie karne*, wyd. 7, Wydawnictwo LexisNexis, Warszawa 2009, s. 45.

przydatne w podejmowaniu racjonalnych decyzji procesowych². Szczególnie dotyczy to tych dziedzin, w których postęp naukowo-techniczny wymaga stałego procesu doskonalenia kompetencji biegłego. Przykładem takiej dziedziny jest genetyka sądowa, w której na przestrzeni ostatnich dwudziestu lat zmianie uległy nie tylko metody i zakres wykonywanych badań, ale również instrumentarium badawcze³.

Celem artykułu jest scharakteryzowanie kompetencji, jakie powinien posiadać biegły z zakresu genetyki sądowej, w kontekście przyszłych prac legislacyjnych nad ustawą o biegłych sądowych. Należy podkreślić, że pomimo wielokrotnych prób procedowania przepisów regulujących działalność biegłych ustawodawca do tej pory nie uchwalił takiego aktu prawnego. A zatem przepisy regulujące status bezstronnego pomocnika organu procesowego zamieszczone są w wielu aktach normatywnych, co ma negatywne skutki dla problematyki działalności ekspertów na potrzeby procesu karnego.

Zakres czynności biegłego z zakresu badań genetycznych w postępowaniu karnym

Badania genetyczne w sprawach karnych są powszechnie wykorzystywane do identyfikacji sprawcy czynu na podstawie śladów biologicznych zabezpieczonych podczas czynności procesowych. Jest to również jedna z najbardziej skutecznych metod ustalania tożsamości nieznanymi zwłok⁴. Należy też odnotować fakt, że na przestrzeni lat, jakie upłynęły od wprowadzenia badań DNA, zmianie uległy nie tylko metody i zakres wykonywanych badań, lecz także instrumentarium badawcze (np. kolejne modele analizatorów DNA)⁵ oraz metodyka sposobów interpretacji wyników badań i wnioskowania.

W postępowaniu karnym udział biegłego z zakresu badań genetycznych nie ogranicza się tylko do czynności laboratoryjnych. Z praktyki wiadomo, że uczestnictwo biegłego w oględzinach miejsca popełnienia przestępstw daje możliwość uzyskania maksymalnej ilości informacji (np. o rodzaju substancji biologicznej czy sposobie jej naniesienia), często zaś eliminuje konieczność uzupełnienia tej czynności. Udział eksperta w oględzinach miejsca, osoby, rzeczy czy zwłok o nieznanym tożsamości pozwala na zabezpieczenie do dalszych badań laboratoryjnych wystarczającej próbki materiału biologicznego (w sensie jakościowym i ilościowym).

Analiza DNA obejmuje szereg metod, które są w różnym stopniu wykorzystywane w zależności od rodzaju materiału biologicznego, stopnia jego degradacji lub

² T. Grzybowski, U. Rogalla, R. Płoski, M. Konarzewska, P. Krajewski, *Dziwne wpadki biegłych*, „Genetyka i Prawo” 2009, nr 4 (7), s. 12–15.

³ M. Szczepaniec, *Badania genetyczne DNA na użytek procesu karnego*, „Zeszyty Prawnicze” 2013, nr 131, s. 171.

⁴ Decyzja nr 85 Dyrektora Centralnego Laboratorium Kryminalistycznego Policji z dnia 21 kwietnia 2016 roku w sprawie typowych zakresów czynności biegłego i specjalisty w specjalnościach kryminalistycznych.

⁵ W. Branicki, E. Pośpiech, T. Kupiec, J. Styrna, *Nowy wymiar ekspertyzy DNA – potrzeba szkoleń ekspertów i odbiorców ekspertyz*, „Archiwum Medycyny Sądowej i Kryminologii” 2014, nr 64 (3), s. 175–194.

potrzeb zleceniodawcy badań. Często w celu zwiększenia wartości dowodowej wykorzystuje się kilka metod bazujących na różnych podstawach metodologicznych, a jedynym ograniczeniem jest wielkość dostępnego materiału badawczego.

Badania laboratoryjne obejmują następujące czynności: oględziny rzeczoznawcze i opis nadesłanego materiału badawczego, typowanie miejsc i pobieranie próbek do badań, badania uwzględniające identyfikację rodzajową i gatunkową materiału biologicznego, izolację DNA, pomiar ilości DNA, amplifikację (namnażanie) DNA oraz elektroforezę produktów amplifikacji. Końcowym etapem procesu badawczego jest analiza wyników badań, a następnie analiza statystyczna otrzymanych wyników. Po procesie interpretacji następuje opracowanie opinii. W przypadku gdy profil DNA podejrzanego i profil DNA śladu zabezpieczonego na miejscu zdarzenia są zgodne, niezbędne jest obliczenie prawdopodobieństwa powtórzenia się profilu podejrzanego w odniesieniu do populacji, z której on pochodzi.

Biorąc pod uwagę złożoność procedur badawczych, czułość stosowanych metod oraz ich szybki rozwój, od biegłych oczekuje się systematycznego podnoszenia swoich kompetencji zawodowych. Tym bardziej że dowód z badań genetycznych ma często kluczowe znaczenie zarówno na etapie postępowania przygotowawczego, jak i sądowego, ze względu na jego ograniczony subiektywizm⁶.

Istotną rolą biegłego jest również udział w rozprawach sądowych. Ma to szczególne znaczenie w kontekście dowodu z badań genetycznych, w którym wykorzystane są złożone metody badawcze. W przypadku analizy genetycznej wyjaśnienie sposobu naniesienia materiału biologicznego staje się często niezbędne do weryfikacji poprawności odtworzonego przebiegu zdarzenia na podstawie innych środków dowodowych. Ważnym zadaniem biegłego jest także omówienie wyników analizy statystycznej w odniesieniu do mieszanin DNA⁷.

W opinii autorów udział biegłego genetyka w rozprawie powinien być aktywny. Taka postawa nie wynika bezpośrednio z przepisów zawartych w Kodeksie postępowania karnego, lecz z funkcji i celu postępowania dowodowego oraz roli, jaką odgrywają w nim eksperci. Przejawem postawy aktywnej jest np. zadawanie pytań przesłuchiwanym podmiotom w celu wyjaśnienia okoliczności istotnych dla wydania opinii. Prawo zadawania pytań przez biegłego jest określone w artykułach 171 § 2 i 370 § 1 Kodeksu postępowania karnego, tak więc biegły jest wyposażony w narzędzie, dzięki któremu możliwe staje się uzyskanie źródłowych, precyzyjnych danych. Jest to istotne, ponieważ zdobyte tą drogą informacje mogą stanowić podstawę do argumentacji wniosków opinii. W literaturze prezentowany jest pogląd, iż w praktyce postępowania dowodowego istotniejsza od opisaney powyżej jest możliwość bezpośredniego zadawania pytań przez eksperta innemu biegłemu⁸. W przypadku opinii z badań ge-

⁶ W. Achrem, I. Sołtyszewski, *Wybrane aspekty metodyki badań DNA*, „Prokuratura i Prawo” 2017, nr 2, s. 137–155.

⁷ A.B. Ivanowic, *Akredytacja jako jeden z czynników gwarantujących jakość pracy laboratoriów kryminalistycznych*, „Problemy Kryminalistyki” 2019, nr 304 (2), s. 15–23.

⁸ T. Tomaszewski, *Dowód z opinii biegłego w procesie karnym*, Wydawnictwo Instytutu Ekspertyz Sądowych, Kraków 1998, s. 107.

netycznych, w której rzeczoznawca posługuje się testami statystycznymi, możliwość konfrontacji pomiędzy biegłymi, którzy wydali opinie dotyczące indywidualizacji osób na podstawie chociażby mieszanin DNA, jest często wykorzystywana. Prawo zadawania pytań przez jednego z biegłych innemu rzeczoznawcy najczęściej jest realizowane podczas postępowania dowodowego przy rozstrzyganiu spraw o przestępstwo zgwałcenia.

Kompetencje i standardy etyczne biegłych z zakresu genetyki sądowej

W literaturze przedmiotu można znaleźć wiele definicji pojęcia kompetencji. Zdecydowana większość z nich odnosi się do kwestii związanych z efektywnością wykorzystania kapitału ludzkiego w strukturze organizacyjnej firmy. Należy również zauważyć, że kompetencje są traktowane jako podstawa zarządzania zasobami ludzkimi w działalności gospodarczej. W odniesieniu do organizacji, jaką jest laboratorium, można przywołać definicję G. Filipowicza, który proponuje uniwersalne rozumienie kompetencji jako „dyspozycji w zakresie wiedzy, umiejętności i postaw pozwalających na realizację zadań zawodowych na odpowiednim poziomie”⁹. Na tak sformułowaną definicję składają się trzy składowe. Pierwsza dotyczy wiedzy wynikającej z wykształcenia oraz nabytej w trakcie szkoleń i kursów. Umiejętności to z kolei zdolność do wykorzystania wiedzy w praktyce, czyli zastosowania jej w konkretnych sytuacjach w sposób płynny i elastyczny, zapewniający osiągnięcie założonego celu. Trzeci komponent warunkuje natomiast utrzymanie zachowań wynikających z wiedzy i umiejętności. Należy podkreślić, że związek między kompetencjami a efektywnością działalności organizacji był akcentowany w większości prac poświęconych badaniom kompetencji. Wynika to przede wszystkim z zależności między poziomem kompetencji pracownika a efektywnością i skutecznością wykonywania zadań w organizacji¹⁰. Podobne relacje zachodzą również w laboratorium.

Zgodnie z zasadami przyjętymi w laboratoriach kryminalistycznych biegły z zakresu badań genetycznych powinien posiadać wykształcenie wyższe magisterskie biologiczne lub pokrewne (np. biotechnologia, analityka medyczna, ochrona środowiska) oraz wiedzę ogólną z zakresu genetyki. Wymagana jest również znajomość języka angielskiego. Do katalogu kompetencji twardych (mierzalnych) zalicza się też znajomość pakietów biurowych oraz programów do analiz statystycznych. W zakresie kompetencji miękkich (często nazywanych zdolnościami osobistymi i interpersonalnymi) od biegłego oczekuje się umiejętności: pracy zespołowej, spostrzegawczości, dociekliwości, dokładności, zdolności jasnego formułowania wypowiedzi ustnych i pisemnych, umiejętności argumentowania, podejmowania decyzji i wyciągania wniosków, długotrwałej koncentracji, umiejętności pracy w napięciu pod presją czasu. Należy podkreślić, że wiedza z zakresu genetyki sądowej powinna

⁹ G. Filipowicz, *Zarządzanie kompetencjami. Perspektywa firmowa i osobista*, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2016, s. 46.

¹⁰ J. Rzempała, *Kompetencje indywidualne i organizacyjne w zarządzaniu projektami – ujęcie systemowe*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej. Seria: Organizacja i Zarządzanie” 2017, z. 114 (1993), s. 417–430.

być systematycznie pogłębianą z uwagi na postęp w tej dziedzinie. Niezbędne jest również uzupełnienie wiadomości z zakresu nauk prawnych. Wiedza ta powinna być systematycznie doskonalona, zważywszy na częste zmiany w przepisach prawnych nawet o randzie ustawowej¹¹.

Kompetencje laboratorium wykonującego ekspertyzy genetyczne

Zgodnie z decyzją ramową Rady (Unii Europejskiej) nr 2009/905/WSiSW z 30 listopada 2009 r. dostawcy usług kryminalistycznych wykonujących czynności laboratoryjne mają obowiązek uzyskania akredytacji przez niezależną organizację akredytującą. Celem tej decyzji jest zapewnienie, aby wyniki badań laboratoryjnych, prowadzonych przez akredytowanych dostawców usług kryminalistycznych były uznawane przez organy ścigania i wymiaru sprawiedliwości w innym państwie UE. Ustawodawca wskazał, że „[...] akredytacja daje niezbędne gwarancje, że czynności laboratoryjne prowadzone są zgodnie z właściwymi normami międzynarodowymi, zwłaszcza EN ISO/IEC 17025”¹². Zgodnie z wymaganiami normy personel powinien zachowywać bezstronność, być kompetentny i działać zgodnie z systemem zarządzania laboratorium. Z treści dokumentu DAB-07 wynika, iż kierownictwo laboratorium powinno doprecyzować wymagania normy odnośnie do zdefiniowania wymagań obejmujących kryteria stosowane przy upoważnianiu personelu do wykonywania określonych prac¹³. Kryteria te powinny być opracowane dla konkretnych czynności, np. obsługi poszczególnego rodzaju wyposażenia, pobierania próbek, wykonywania określonych badań, autoryzowania sprawozdań i innych¹⁴. Zgodnie z tymi wskazaniem każdy pracownik laboratorium powinien być kwalifikowany do określonych zadań na podstawie właściwego wykształcenia, przeszkolenia, doświadczenia i posiadanych umiejętności. Szczegółowe wytyczne dotyczące kompetencji personelu znajdują się w dokumencie DAB-10 wydanym przez Polskie Centrum Akredytacji¹⁵. Zgodnie z tym dokumentem personel wykonujący samodzielnie badania genetyczne powinien mieć co najmniej wykształcenie wyższe (zakończone uzyskaniem tytułu zawodowego magistra lub równoważnego) biologiczne, chemiczne, medyczne lub pokrewne, jak również roczne doświadczenie w stosowaniu technik biologii molekularnej. Z kolei personel autoryzujący sprawozdania z badań powinien legitymować się co najmniej

¹¹ Zarządzenie nr 3 Komendanta Głównego Policji z dnia 17 stycznia 2014 r. w sprawie uprawnień do wydawania opinii oraz wykonywania czynności w policyjnych laboratoriach kryminalistycznych (Dz. Urz. KGP poz. 7 z 2016 r., poz. 24, 2018 r., poz. 111) oraz Zarządzenie nr 4 Komendanta Głównego Policji z dnia 18 stycznia 2021 r. zmieniające zarządzenie w sprawie uprawnień do wydawania opinii oraz wykonywania czynności w policyjnych laboratoriach kryminalistycznych (Dz. Urz. KGP 6 z 2021 r.).

¹² I. Sołtyszewski, *Akredytacja laboratoriów sądowych*, „Archiwum Medycyny Sądowej i Kryminologii” 2010, t. LX, s. 308–314.

¹³ DAB-07, Akredytacja laboratoriów badawczych, wydanie 12 z dnia 10 listopada 2021 r.

¹⁴ J. Tabara, *Personel laboratorium w świetle wymagań normy PN-EN ISO/IEC 17025: 2005 oraz dokumentów PCA*, „Lab” Rok 21, nr 2, s. 44–45.

¹⁵ DAB-10, Akredytacja laboratoriów badawczych – dostawców usług kryminalistycznych wykonujących czynności laboratoryjne, wydanie 2 z 15 grudnia 2020 r.

wykształceniem wyższym (zakończonym uzyskaniem tytułu zawodowego magistra lub równoważnego), biologicznym, medycznym lub pokrewnym o profilu zbieżnym (np. analityka medyczna), mieć dwuletnie doświadczenie zawodowe w zakresie wykonywania badań pod nadzorem lub/i opracować sto projektów sprawozdań z badań przeprowadzonych pod nadzorem, posiadać formalne potwierdzenie kompetencji przez przełożonego lub instytucję (w obszarach, w których obowiązują stosowne przepisy resortowe). Bardzo ważnym elementem potwierdzającym kompetencje personelu laboratorium jest udział w wewnętrznych badaniach jakości i programach PT/ILC. Zapisy z wynikami udziału w tych badaniach stanowią jeden z dowodów kompetencji personelu, co również przekłada się na zaufanie do laboratorium¹⁶.

Standardy etyczne w pracy biegłego sądowego

Od biegłego sądowego oczekuje się spełnienia nie tylko wymogów formalnych, lecz także wysokich standardów etycznych¹⁷. W związku z powyższym, zdaniem autorów, istotnym uzupełnieniem regulacji prawnych powinno być opracowanie kodeksu biegłych, który regulowałby podstawowe i najważniejsze zasady postępowania w trakcie realizacji ustawowych zadań. Przyszła ustawa, z oczywistych względów, nie może obejmować wszystkich aspektów dotyczących pracy biegłych. Kodeks powinien być środkiem do kształtowania właściwych postaw w zakresie wykonywania funkcji biegłego. Z praktycznego punktu widzenia należy zwrócić uwagę na kilka zasadniczych kwestii, które powinny znaleźć się w projekcie kodeksu etyki zawodowej biegłych. Wydaje się oczywiste, że biegły w swoim postępowaniu powinien kierować się zasadami, wśród których najważniejsze są: sumienność, obiektywizm i bezstronność. Przez pojęcie **sumienności** należy rozumieć wypełnianie swoich zadań w sposób uczciwy i odpowiedzialny, tak by wydana opinia zasługiwała na zaufanie. Obowiązek **obiektywności** wynika z obowiązku sumienności i oznacza, że wynik ekspertyzy musi wiernie odnosić się do rzeczywistości i być pozbawiony wszelkich subiektywnych osądów. Natomiast zgodnie z zasadą **bezstronności** biegły musi pozostać neutralny w ocenie faktów i wystrzegać się osobistej niechęci lub sympatii wobec stron czy też osobistych zobowiązań. Ważną kwestią, na którą należy zwrócić uwagę, powinien być zapis, że biegły sądowy wydaje opinie osobiście na podstawie rzetelnej wiedzy i umiejętności oraz dąży do uzyskania wiarygodnych wyników badań. A zatem nie może zatajać wyników, fałszować rezultatów, przekazywać materiału dowodowego osobom trzecim lub niewłaściwie go zabezpieczać na każdym etapie procesu badawczego. Należy również zaznaczyć, co wydaje się oczywiste, że biegły podejmuje się opracowania opinii wyłącznie w zakresie swojej specjalności i wyłącznie wtedy, kiedy może oprzeć ją na własnej odpowiednio udokumentowanej wiedzy i doświadczeniu. Osoba wykonująca zawód zaufania publicznego powinna także dbać o to, aby stale doskonalić i uzupełniać swoją wiedzę, kompetencje oraz umiejętności zawodowe, np. poprzez uczestnictwo w konferencjach naukowych i szkoleniach oraz

¹⁶ K. Nyrek, *Badania biegłości a kompetencje personelu*, „Lab” Rok 19, nr 5, s. 34–35.

¹⁷ B. Kosiba, *Professional ethics of an expert witness*, „Law and Forensic Science” 2014, t. 7, s. 78–91.

studiowanie piśmiennictwa fachowego. Pogłębienie wiedzy zawodowej powinno być powiązane z dbałością o znajomość przepisów obowiązującego prawa. Biegły ma obowiązek zachować w ścisłej tajemnicy wszystko, czego dowiedział się o sprawie w trakcie wykonywania ekspertyzy. Nie powinien się również wypowiadać publicznie na temat realizowanej ekspertyzy. Warto w tym miejscu podkreślić potrzebę zabezpieczenia komputera lub innych środków elektronicznego utrwalania danych przed niepowołanym ujawnieniem. Celowe wydaje się też podkreślenie, że nieetyczne jest pozyskiwanie klientów w sposób niezgodny z zasadami lojalności wobec innych biegłych. Występując publicznie (szczególnie w trakcie rozpraw sądowych), biegły nie może oceniać (deprecjonować) innych biegłych powołanych w tej samej sprawie. Warto dodać, że nie do przyjęcia są wszelkie formy poufałości z sądem, adwokatami i policją, które mogłyby nasuwać wątpliwości co do niezależności, obiektywizmu, bezstronności lub poczucia sprawiedliwości biegłego. Rzecznik nie może sugerować się oczekiwaniami zleceniodawcy i dopuszczać do tego, aby presja zleceniodawcy lub środowiska miała wpływ na merytoryczną zawartość ekspertyzy. W przypadku wystąpienia konfliktu interesów ekspert ma obowiązek odmówić wykonania ekspertyzy. Uzupełnieniem tych zapisów powinno być zalecenie obligujące biegłych do udzielania konsultacji i pomocy koleżeńskiej w zakresie posiadanych kompetencji. Kodeks nie powinien pomijać również kwestii krytyki, dyskusji i polemiki między biegłymi, które to powinny toczyć się z szacunkiem i rzetelnością. Reasumując, należy mieć nadzieję, że opracowanie kodeksu etyki zawodowej biegłych powinno pozytywnie oddziaływać na ich postawę w nowym modelu postępowania karnego¹⁸.

Projekt ustawy o biegłych w postępowaniu sądowym

Obowiązujące w Polsce rozproszone przepisy dotyczące instytucji biegłego były wielokrotnie przedmiotem krytycznych analiz, w których wskazywano na potrzebę wprowadzenia do porządku prawnego regulacji o randzie ustawowej. W raportach:

- Najwyższej Izby Kontroli: *Funkcjonowanie biegłych w wymiarze sprawiedliwości*¹⁹,
- Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka: *Biegli sądowi w Polsce*²⁰,
- Europejskiego Centrum Inicjatyw w Naukach Sądowych: *Ocena kompetencji biegłych sądowych. Oczekiwania i rekomendacje* (realizowanym w ramach projektu badawczego Forensic Watch)²¹,

¹⁸ I. Sołtyszewski, B. Kosiba, *Kodeks etyki laboratoriów sądowych*, „Problemy Kryminologii” 2013, nr 280, s. 79–83.

¹⁹ Raport Najwyższej Izby Kontroli, *Funkcjonowanie biegłych w wymiarze sprawiedliwości*, Warszawa 2015, s. 7, <https://www.nik.gov.pl/plik/id,9608,vp,11856.pdf> (dostęp 15.09.2022).

²⁰ B. Grabowska, A. Pietryka, M. Wolny, A. Bodnar, *Biegli sądowi w Polsce*, Raport Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, Warszawa 2014.

²¹ P. Rybicki, M. Pękała, P. Karasek, M. Tomaszewska-Michalak, M. Betlejewski, *Ocena kompetencji biegłych sądowych. Oczekiwania i rekomendacje*, Fundacja Europejskie Centrum Inicjatyw w Naukach Sądowych, Warszawa 2015.

postulowano potrzebę wprowadzenia jednolitych i obiektywnych kryteriów weryfikacji kompetencji osób kandydujących do pełnienia funkcji biegłego sądowego. Zaznaczono konieczność stworzenia katalogu narzędzi weryfikacji kompetencji, wprowadzenia okresowego weryfikowania wiedzy biegłych oraz obowiązkowych szkoleń z zakresu zagadnień prawnych dla osób starających się o uzyskanie takiej funkcji.

W odpowiedzi na powyższe uwagi i postulaty w Ministerstwie Sprawiedliwości na przełomie 2018/2019 r. przygotowano projekt ustawy o biegłych sądowych. Jest to już piąta próba spójnego i kompleksowego unormowania problematyki powoływania biegłych, zwalniania ich z funkcji, zakresu i form nadzoru nad wykonywaniem przez nich zleconych obowiązków²². Założeniem projektu było też stworzenie mechanizmów pozwalających na dobór fachowych, odpowiedzialnych i bezstronnych osób do wykonywania obowiązków biegłych oraz instytucji naukowych i specjalistycznych w postępowaniu sądowym, co ma fundamentalne znaczenie dla właściwej realizacji zadań wymiaru sprawiedliwości²³.

W obowiązującym stanie prawnym biegłymi zostają bowiem głównie osoby, które same zgłaszają swój akces, licząc na określone korzyści, jakie może im przynieść ten tytuł. Jedyną formą sprawdzenia tych osób jest zasięgnięcie opinii ich zakładu pracy lub organizacji zawodowej, a posiadane wiadomości specjalne wykazują one tylko na podstawie dokumentów. Poza tym ocena, czy posiadane wiadomości specjalne zostały dostatecznie wykazane, należy do prezesa sądu okręgowego, który dokonuje weryfikacji przedłożonych dokumentów²⁴.

Zgodnie z projektem ustawy wnioski kandydatów na biegłych ma opiniować komisja kwalifikacyjna działająca przy Ministrze Sprawiedliwości, a do jej zadań ma należeć opiniowanie wniosków o wpis na listę biegłych, jak również o przedłużenie wpisu na kolejną 5-letnią kadencję, rozpatrywanie wniosków o zawieszenie wykonywania czynności biegłego albo skreślenie z listy biegłych. W skład komisji wchodzi przewodniczący i jego zastępca powoływani przez Ministra Sprawiedliwości oraz po jednym przedstawicielu z 17 ministerstw wymienionych w projekcie ustawy. Do udziału w pracach komisji mogą być zapraszani konsultanci będący przedstawicielami samorządów i stowarzyszeń zawodowych, instytucji i instytutów oraz innych naczelnych organów administracji państwowej. Komisja opiniuje wniosek na podstawie dokumentów dołączonych do wniosku, po przeprowadzeniu rozmowy kwalifikacyjnej z wnioskodawcą. Powyższa procedura dotyczy również instytucji naukowej lub specjalistycznej. Warunkiem dopuszczenia do wykonywania czynności biegłego zarówno osoby fizycznej, jak i instytucji naukowej i specjalistycznej jest przeprowadzenie przez Policję wywiadu środowiskowego (między innymi wymóg

²² P. Rybicki, *Kompetencje biegłych sądowych – narzędzia oceny, ocena narzędzi*, „Krajowa Rada Sądownictwa. Kwartalnik” 2015, nr 3, s. 35–44.

²³ Projekt ustawy o biegłych w postępowaniu sądowym oraz w innych postępowaniach prowadzonych na podstawie ustaw, https://orka.sejm.gov.pl/proc6.nsf/projekty/667_p.htm (dostęp 01.12.2021).

²⁴ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 stycznia 2005 r. w sprawie biegłych sądowych, Dz. U. 2005, nr 15, poz. 133.

nieposzlakowanej opinii oraz niekaralności)²⁵. W ocenie autorów artykułu taka formuła oceny wniosku powinna uniemożliwić dokonanie wpisu na listę osób oraz laboratoriów, które nie dają rękojmi należytego wykonywania badań, szczególnie w odniesieniu do ekspertyz genetycznych.

Minister Sprawiedliwości ma ogłaszać aktualną listę biegłych w formie obwieszczenia w prowadzonym przez siebie dzienniku urzędowym w terminie do 31 marca każdego roku, a prezesi sądów powszechnych oraz prezesi sądów wojskowych udostępniają nieodpłatnie listę biegłych do powszechnego wglądu w miejscu do tego przeznaczonym, w siedzibie i godzinach pracy danego sądu. Lista biegłych może być też prowadzona w formie elektronicznej; w takim przypadku jej udostępnienie następuje przez umieszczenie w „Biuletynie Informacji Publicznej” na stronach podmiotowych Ministra Sprawiedliwości. Lista ma być prowadzona z uwzględnieniem podziału na dziedziny i specjalności bez zamieszczania dodatkowych informacji o biegłych.

Analizując tekst projektu ustawy pod kątem omawianej w artykule problematyki kompetencji biegłych z zakresu genetyki sądowej, należy zwrócić uwagę na następujące zapisy dotyczące omawianej problematyki. Po pierwsze, wpis na listę biegłych może uzyskać osoba fizyczna, która posiada wiadomości specjalne w dziedzinie, w której może wykonywać czynności biegłego, i przez okres co najmniej 5 lat wykonywała praktykę zawodową. Potwierdzeniem posiadania teoretycznych wiadomości specjalnych jest dyplom ukończenia określonego kierunku studiów wyższych, studiów podyplomowych, dyplom ukończenia specjalistycznego szkolenia zawodowego w danej dziedzinie lub zaświadczenie o złożeniu egzaminu specjalistycznego, oraz dokumenty potwierdzające wykonywanie przez okres co najmniej 5 lat praktyki zawodowej w dziedzinie objętej wnioskiem.

Drugim wymogiem jest posiadanie uprawnień do wykonywania zawodu w dziedzinie, w której kandydat może wykonywać czynności biegłego, potwierdzonych odpowiednimi dokumentami. Ponadto projekt ustawy przewiduje, że do wniosku o wpisanie na listę biegłych należy dołączyć informację o wcześniejszym wykonywaniu czynności biegłego wraz z opiniami prezesów sądów okręgowych w okręgach, w których biegły wydawał opinie za okres ostatnich 5 lat; oraz rekomendację właściwej instytucji, samorządu lub stowarzyszenia zawodowego bądź pracodawcy, u którego biegły jest zatrudniony w swojej specjalności. Do wniosku można będzie dołączyć również inne dokumenty, które mogą mieć wpływ na ocenę kwalifikacji wnioskodawcy do wykonywania czynności biegłego, oraz dokumenty pozwalające ocenić dorobek zawodowy wnioskodawcy, w szczególności odpisy wcześniej sporządzanych opinii.

Z oczywistych względów biegły powinien również posiadać wiedzę, w zakresie postępowania sądowego prowadzonego na podstawie ustawy, niezbędną do występowania w sprawach, w których może wykonywać czynności biegłego.

---

²⁵ Ustawa z dnia... o biegłych w postępowaniu sądowym oraz w innych postępowaniach prowadzonych na podstawie ustaw, http://orka.sejm.gov.pl/proc6.nsf/projekty/667_p.htm (dostęp 15.09.2022).

Po trzecie, biegły jest obowiązany do wykonywania czynności ze szczególną starannością i bezstronnością, zgodnie z zasadami wynikającymi z przepisów prawa. Ponadto ma on obowiązek doskonalenia kwalifikacji w zakresie swojej specjalności oraz znajomości obowiązujących przepisów prawa regulujących zasady udziału biegłego w postępowaniu, w którym może zostać powołany do wykonywania czynności biegłego. Z kolei instytucje naukowe i specjalistyczne muszą wykazać się posiadaniem zaplecza kadrowego, organizacyjnego, technicznego i laboratoryjno-badawczego pozwalającego na samodzielne organizowanie opinii zleconych przez organ prowadzący postępowanie. Wniosek powinien również zawierać listę osób uprawnionych do wydawania opinii w imieniu instytucji naukowej lub specjalistycznej, ze wskazaniem ich specjalności oraz potwierdzeniem spełnienia przez te osoby wymogów opisanych w ustawie.

Wskazane wytyczne co do weryfikacji kompetencji kandydatów na biegłych oraz biegłych wydają się tworzyć model bardziej efektywny od tego, który funkcjonuje obecnie. Obowiązujące uregulowania niestety nie przewidują skutecznych narzędzi do sprawdzenia oceny kompetencji osób zgłaszających się do wykonywania tej funkcji. Problematyczne wydaje się prawidłowe zweryfikowanie posiadania odpowiednich kwalifikacji, które ma przeprowadzić prezes sądu okręgowego, jeśli weźmie się pod uwagę, jak obszerny jest zakres wiadomości specjalnych, obejmujących wiedzę teoretyczną i praktyczną z różnych szczegółowych dyscyplin²⁶.

Reasumując, należy zauważyć, że procedowanie nad projektem ustawy o biegłych sądowych nie zostało zakończone, na co zwrócił uwagę Rzecznik Praw Obywatelskich w piśmie z dnia 20 stycznia 2022 r. skierowanym do Ministra Sprawiedliwości. W odpowiedzi na to wystąpienie sekretarz stanu Marcin Warchoł stwierdził, że w Ministerstwie Sprawiedliwości „zdiagnozowano niedoskonałości opracowanego projektu i podjęto prace zmierzające przede wszystkim do wzmocnienia mechanizmów weryfikacji kwalifikacji biegłych, uregulowania statusu instytucji specjalistycznych oraz stworzenia podstaw prawnych dla funkcjonowania centralnego rejestru biegłych”. Jednocześnie prowadzone są prace nad zamieszczeniem list biegłych sądowych ze wszystkich sądów okręgowych w jednym systemie teleinformatycznym.

Kolejnym działaniem było powołanie w lipcu 2018 r. Instytutu Ekspertyz Ekonomicznych i Finansowych w Łodzi, a następnie w październiku 2021 r. Instytutu Ekspertyz Medycznych, również w Łodzi. Oba instytuty mają być ważnym wsparciem eksperckim dla wymiaru sprawiedliwości i będą odgrywały podobną rolę jak Instytut Ekspertyz Sądowych im. Prof. dra Jana Sehna w Krakowie²⁷.

Podsumowanie

Biegły z zakresu genetyki, tak jak biegły z każdej innej specjalności, powinien posiadać odpowiednie kompetencje, na które składają się: zdobyta wiedza specjalna połączona z umiejętnościami praktycznymi, znajomość odpowiednich zasad postępowania,

²⁶ J. Dzierżanowska, *Kompetencje biegłego w polskim procesie karnym*, „Forum Prawnicze” 2019, nr 1 (51), s. 66–75.

²⁷ <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-biegli-sadowi-ms-projekt-interwencja> (dostęp 15.09.2022).

potrzeby kontroli własnej biegłości z określonej dziedziny opiniowania oraz dążenie do rozwoju zawodowego. Weryfikacja kompetencji biegłego z zakresu genetyki powinna się odbywać w pierwszej kolejności na podstawie przedłożonych dokumentów potwierdzających jego formalne kompetencje z zakresu genetyki. Kolejnym kryterium potwierdzającym kompetencje biegłego powinna być analiza sporządzonych pod nadzorem opinii, jak również wyniki udziału w wewnętrznych badaniach jakości i programach PT/ILC.

Weryfikacja kompetencji laboratoriów wykonujących ekspertyzy z zakresu genetyki powinna się opierać na certyfikowanym systemie zarządzania zgodnym z wymogami normy PN EN ISO/IEC 17025.

Analiza dotychczasowej praktyki wskazuje, że w jednolitym akcie prawa powszechnie obowiązującego dotyczącym biegłych powinny się znaleźć zapisy odnoszące się wprost do przestrzegania zasad, które ich obowiązują:

1) zasady autonomii biegłego, która podkreśla zakaz wpływu innych osób na poczynione przez biegłego ustalenia podczas wykonywania ekspertyzy oraz procesu opiniowania. Wydaje się, że szczególnie istotne byłoby odniesienie takiego przepisu do instytucji naukowych i specjalistycznych, w których obowiązuje zależność służbowa bądź hierarchiczna;

2) zasady indywidualnej odpowiedzialności biegłego za poczynione ustalenia; precyzuje ona, iż za opinię odpowiada biegły, który ją wytworzył. Wyraźnie sformułowany przepis uniemożliwi biegłym unikanie bądź próby rozmywania odpowiedzialności za poczynione ustalenia;

3) zasady opierania się podczas wnioskowania na uzyskanych wynikach badań. W celu poprawnego wnioskowania biegły musi uwzględnić wszystkie uzyskane rezultaty. Sformułowanie takiej zasady w formie przepisu uniemożliwi wybiórcze przedstawianie przez biegłego wyników badań, które są zgodne z jedną hipotezą;

4) zasady przedstawiania wyników wszystkich wykonywanych badań. W części sprawozdawczej opinii obowiązkiem biegłego jest prezentacja wszystkich rezultatów wykonywanych badań. Taki sposób postępowania umożliwi rzetelną, swobodną ocenę środka dowodowego przez organ procesowy;

5) zasady korzystania z aktualnego stanu wiedzy. Praktyka wskazuje, iż biegli często nie korzystają z aktualnego stanu wiedzy, nie ma bowiem sposobu przymuszenia ich do uzupełnienia zasobu informacji z danej dziedziny nauki. Unormowanie tej zasady w formie przepisów zmotywowałoby biegłych do stałego poszerzania zakresu swojej wiedzy.

Bibliografia

Literatura

- Achrem W., Sołtyszewski I., *Wybrane aspekty metodyki badań DNA*, „Prokuratura i Prawo” 2017, nr 2.
- Branicki W., Pośpiech E., Kupiec T., Styrna J., *Nowy wymiar ekspertyzy DNA – potrzeba szkoleń ekspertów i odbiorców ekspertyz*, „Archiwum Medycyny Sądowej i Kryminologii” 2014, nr 64 (3).
- Dzierżanowska J., *Kompetencje biegłego w polskim procesie karnym*, „Forum Prawnicze” 2019, nr 1 (51).

- Filipowicz G., *Zarządzanie kompetencjami. Perspektywa firmowa i osobista*, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2016.
- Grabowska B., Pietryka A., Wolny M., Bodnar A., *Biegli sądowi w Polsce*, Raport Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, Warszawa 2014.
- Grzegorzczak T., Tylman J., *Polskie postępowanie karne*, wyd. 7, Wydawnictwo LexisNexis, Warszawa 2009.
- Grzybowski T., Rogalla U., Płoski R., Konarzewska M., Krajewski P., *Dziwne wpadki biegłych*, „Genetyka i Prawo” 2009, nr 4 (7).
- Ivanowicz A.B., *Akredytacja jako jeden z czynników gwarantujących jakość pracy laboratoriów kryminalistycznych*, „Problemy Kryminalistyki” 2019, nr 304 (2).
- Kosiba B., *Professional ethics of an expert witness*, „Law and Forensic Science” 2014, t. 7.
- Nyrek K., *Badania biegłości a kompetencje personelu*, „Lab” Rok 19, nr 5.
- Rybicki P., *Kompetencje biegłych sądowych – narzędzia oceny, ocena narzędzi*, „Krajowa Rada Sądownictwa. Kwartalnik” 2015, nr 3.
- Rybicki P., Pękała M., Karasek P., Tomaszewska-Michalak M., Betlejewski M., *Ocena kompetencji biegłych sądowych. Oczekiwania i rekomendacje*, Fundacja Europejskie Centrum Inicjatyw w Naukach Sądowych, Warszawa 2015.
- Rzempala J., *Kompetencje indywidualne i organizacyjne w zarządzaniu projektami-ujęcie systemowe*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej. Seria: Organizacja i Zarządzanie” 2017, z. 114 (1993).
- Sołtyszewski I., *Akredytacja laboratoriów sądowych*, „Archiwum Medycyny Sądowej i Kryminologii” 2010, t. LX.
- Sołtyszewski I., Kosiba B., *Kodeks etyki laboratoriów sądowych*, „Problemy Kryminalistyki” 2013, nr 280.
- Szczepaniec M., *Badania genetyczne DNA na użytek procesu karnego*, „Zeszyty Prawnicze” 2013, nr 131.
- Tabara J., *Personel laboratorium w świetle wymagań normy PN-EN ISO/IEC 17025: 2005 oraz dokumentów PCA*, „Lab” Rok 21, nr 2.
- Tomaszewski T., *Dowód z opinii biegłego w procesie karnym*, Wydawnictwo Instytutu Ekspertyz Sądowych, Kraków 1998.

Źródła prawa

- DAB-07, Akredytacja laboratoriów badawczych, wydanie 12 z dnia 10 listopada 2021 r.
- DAB-10, Akredytacja laboratoriów badawczych – dostawców usług kryminalistycznych wykonujących czynności laboratoryjne, wydanie 2 z 15 grudnia 2020 r.
- Decyzja nr 85 Dyrektora Centralnego Laboratorium Kryminalistycznego Policji z dnia 21 kwietnia 2016 roku w sprawie typowych zakresów czynności biegłego i specjalisty w specjalnościach kryminalistycznych.
- Projekt ustawy o biegłych w postępowaniu sądowym oraz w innych postępowaniach prowadzonych na podstawie ustaw, https://orka.sejm.gov.pl/proc6.nsf/projekty/667_p.htm (dostęp 01.12.2021).
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 stycznia 2005 r. w sprawie biegłych sądowych, Dz. U. 2005, nr 15, poz. 133.
- Ustawa z dnia... o biegłych w postępowaniu sądowym oraz w innych postępowaniach prowadzonych na podstawie ustaw, http://orka.sejm.gov.pl/proc6.nsf/projekty/667_p.htm (dostęp 15.09.2022).

Zarządzenie nr 3 Komendanta Głównego Policji z dnia 17 stycznia 2014 r. w sprawie uprawnień do wydawania opinii oraz wykonywania czynności w policyjnych laboratoriach kryminalistycznych, Dz. Urz. KGP poz. 7 z 2016 r., poz. 24, 2018 r., poz. 111.

Zarządzenie nr 4 Komendanta Głównego Policji z dnia 18 stycznia 2021 r. zmieniające zarządzenie w sprawie uprawnień do wydawania opinii oraz wykonywania czynności w policyjnych laboratoriach kryminalistycznych, Dz. Urz. KGP 6 z 2021 r.

Źródła internetowe

Raport Najwyższej Izby Kontroli *Funkcjonowanie biegłych w wymiarze sprawiedliwości*, Warszawa 2015, <https://www.nik.gov.pl/plik/id,9608,vp,11856.pdf> (dostęp 15.09.2022).
<https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-biegli-sadowi-ms-projekt-interwencja> (dostęp 15.09.2022).

Konflikt interesów

Brak

Źródło finansowania

Brak